

ALENKA ŠIVIC-DULAR (Ljubljana)

TOPONIMI IZ POIMENOVANJ ZA „FILIX“ V SLOVANSKIH JEZIKIH

V članku se bom omejila na najpogostejša poimenovanja za „Filix, Farn (-kraut)“ v slovanskih jezikih in skušala prikazati njihovo (mikro-) toponimično rabo¹ ter njihovo razporeditev v prostoru/areale. Izhajam predvsem iz tistih občnoimenskih oblik, ki so izpričane vsaj v dveh skupinah slovanskih jezikov, pri čemer izhajam iz klasične delitve slovanskih jezikov na tri skupine: južno, vzhodno in zahodno. Izčrpno sem o teh poimenovanjih pisala v članku *Poimenovanja za „Filix“ v slovanskih jezikih*² in tudi predložila novo besedotvorno razlago psl. *paportv*. Zaradi boljšega razumevanja podajem najprej izsledke te analize.

Kot je znano, je osrednje poimenovanje za številne vrste praproti psl. **paportv* in je izpričano v vseh slovanskih jezikih: sln. *paprat*, sh. *paprat*, mak. *paprat*, blg. *paprat*, r. *paporotv/paporotnik*, ukr. *paporotv*, blr. *paparacv*, p. *paproć*, gl. *paproć*, dl. *paproš*, stč. *kapratie*, č. *kaprad*, č. nareč. *paprāti* slš. *kapratie*, *papradie*. Poimenovanje ima ustreznico v lit. *papārtis/papaŗtis/papartys* (vsa so m. sp.) in *papartė* (ž. sp.), let. *papards*, vzhlet. *paports* (oboje m. sp.) in *paparde* (ž. sp.). V etimološki literaturi se beseda razlaga kot delna reduplicirana tvorba **pō-portis* iz ide. korena **per(ə)-* 'hinüberführen, oder -bringen, oder -kommen, übersetzen, durchdringen, fliegen'³, prim. tudi psl. **pero*; iz tega korena so nastala poimenovanja za „Filix“ tudi v drugih ide. jezikih: stvn. *farn /farm* < **por-no-/mo-* (poleg sti. *parnám* v pomenu 'Flügel, Feder, Blatt', av. *par'n'm* 'Feder, Flügel'), srir. *raith*, gal. *ratis* < **prātis*. Razloček med baltskimi oblikami in slovansko je v dolžini vokala domnevnega reduplikacijskega elementa **po-*: **pō-*. Samo

¹ Na to rabo je prvi opozoril F. Miklošič, *Die slavischen Ortsnamen aus Apellativen* II, 1874, str. 220; ponatis *Die Bildung der slavischen Personen und Ortsnamen* (izd. A. Leskien, E. Berneker), Heidelberg 1927.

² A. Šivic-Dular, *Poimenovanja za „Filix“ v slovanskih jezikih*, Razprave SAZU (II. razred, 13. letnik), podnaslov Ramovšev zbornik (v tisku)

³ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* I, 1959, str. 816 d.

slovník prasłowiański⁴ navaja psl. *paportb med najstarejšo plastjo kompozitov s pripono *-ti->psl. *-tb in nominalno predpono pa-: *pa-dřtb, *pa-mętb, *pa-řřtb, *pa-vřtb, *pa-žętb, *pa-žitb, čeprav šteje *paportb še vedno za reduplicirano tvorbo. Tvorjenko z nominalno predpono *pa- vidi v psl. *paportb R. M. Cejtlin,⁵ vendar svojega mnenja ne utemeljuje in tudi ne spreminja razlage lit. papartis. Morda gre le za napako, kot pri razlagi sln. pavola <pa- *vola < nem. Wolle? Razliko v zvanečnosti izglasja pri č. in slš. besedah razlaga Machek⁶ kot variantno *pord/t/n in nejasno, morda celo praevropsko, torej ne misli na priponske elemente.

Poleg navedenih poimenovanj poznajo za „Filiz“ tako slovanski jeziki kot tudi letonščina še druge, ki vsi vsebujejo ide. koren *per(ə)-. Naj za letonščino navedem iz Mülenbacha⁷ še naslednje: paparksne (Preili), paparksne (Sauka), paparksts gen. -s (Bērzaune, Krustpils, Varakļāni). Če upoštevamo, da se v let. vrivata k/g pred prvotno konzontančno skupino, sestavljeno iz sibilanta *t/d/n/l/k/m/v⁸, smemo gornje besede rekonstruirati kot *po-por-sni-iē in *po-por-sti-s, tj. z variantnima priponama *-sni- in *-sti-, ki doslej v tej besedni skupini še nista bili evidentirani. Podobno kot se v lat. penna 'Feder, Flügel' < *pet-na in lat. pesna < *pet-sna menjavata priponski varianti -nā : -snā, se torej menjavata v psl. pa-por-tb, lit. pa-par-ti-s in let. paparksts < *po-por-sti-s. Pripona *-sti- pa je izpričana tudi v r. nareč. kuporósnik 'Polypodium L., Dryopteris Adans' z (glasovno neokrnjeno) dvojnico kuporósnik 'Pteridium aquilinum'⁹ < ku-*porst-bn-ikv, v katerem je *-porstb etimološko identičen z let. *-porstis. Element ku- v ruski besedi etimološko ni pregleden, zato je njegovo izhodiščno obliko težavno rekonstruirati. Vasmer ga v svojem etimološkem slovarju, sklicujoč se na Šahmatova, okarakterizira kot predpono,¹⁰ čeprav taka psl. predpona ni dokazana. Enak element vsebuje tudi r. kuporódv 'Aspidium filix mas.' in 'Struthiopteris germanica Willd.'¹¹ < ku-*pord/t-, izpričano pa je tudi koporótnik 'Athyrium filix femina' in kopórko 'Struthiopteris filicostus' < *ko-port- oziroma *ko-por- (tj. le prevojnja stopnja korena in brez sufiksacije). Pri etimološki razlagi r. ku-, zlasti še zaradi izpričanega ko-, ni mogoče zanesljivo izključiti genetske zveze s č. ka-pradi, slš. ka-prad; č. nareč. kropadlí < *ko-pradlí, v katerih se k- navadno razlaga z disimilacijo p-p > k-p¹². Ker ne vemo zanesljivo, ali je r. ku- obrušen ali neobrušen element oziroma, ali je treba izhajati iz psl. q/u/o, ne moremo popolnoma izključiti niti neke sinonimne zloženke iz istega *-port/d-, ki ga vsebuje tudi psl. *paportb. Dvojnica *-pord-, ki jo vsebujejo letonske, češke, slovaške, srbohrvaške narečne, madekonske in ruske ustreznice, je najverjetneje nastala po fonetični poti z ozvenečitvijo, prim. psl. *tvrdv: lit. tvirtas, psl. *gospodb: ide. *potis. Ni pa mogoče zanesljivo razmejiti, ali gre za letonsko-slovansko izogloso ali pa le za vspeoredne pojave v obeh jezikovnih skupinah. Da je obstajala neka tesnejša

⁴ Słownik prasłowiański II, 1976, str. 48.

⁵ R. M. Cejtlin, Ob osnovnyh značenijah priimenoj pristavki pa- v slavjanskih jazykax, UZIS IX, 1954, str. 215.

⁶ V. Machek, Etymologický slovník jazyka českého, 1971, str. 240-1.

⁷ K. Mülenbach, Lettisch-Deutsches Wörterbuch III, 1927-29, 80.

⁸ J. Endzelin, Lettische Grammatik, 1923, str. 172.

⁹ Slovarь russkikh narodnyh govorov 16, str. 104.

¹⁰ M. Vasmer, Etimologičeskij slovarь russkogo jazyka II, 1967, passim.

¹¹ V. Dal', Tolkovij slovarь živogo velikoruskogo jazyka II, str. 566.

¹² J. Gebauer, Historická mluvnice jazyka českého I, 1963, str. 419; F. Trávníček, Historická mluvnice československá, 1935, str. 138.

(genetska?) zveza z letonščino, bi mogli kazati tudi č. beseda *kapradli* „Filix“ in let. *paparklina* 'isto' < **papartl*-¹³; obe vsebujeta besedovno nejasni *-l-*, prim. pa tudi razločke v obeh besedah.

Že iz povedanega je mogoče sklepati, da je element **portis* moral v starejši razvojni fazi obstajati kot samostajen leksem **portis*. To domnevo neposredno potrjuje doslej neopaženi lit. *partys, -čio* (m. sp.) 'Botrychium'¹⁴ < **porti-jo-s*, posredno pa tudi r. *páporotb* (ž. sp.) < **pa-portb* in r. *páporotok* (m. sp.) < **pa-port-ŕktv*, oboje v pomenu 'malo krilo pri ptici, drugi člen krila; plavalna koža (pri vodnih živalih)'¹⁵. Baltoslovanska beseda **portis* ni mogla pripadati najstarejši ide. plasti tvorjenk s pripono **-ti-*, ker ne vsebuje reducirane stopnje vokalizma v korenu; gre za nekoliko mlajšo tvorbo, ki je iz baltskih in slovanskih jezikov znana, npr. psl. **volstb*, let. *vàlsts* < **vald-ti-*, psl. **voltb*, lit. *váltis* itd.¹⁶

Na podlagi r. *páporotb* in *páporotok* smemo sklepati, da je **portb* prvotno pomenil 'krilo, perut', na podlagi bsl. **pǒportis* pa smemo rekonstruirati pomen 'pero', morda celo 'list'. Tudi Kluge¹⁷ meni, da se „Filix“ poimenuje po svojih 'federartigen Wedeln', zato tudi smemo primerjati stvn. *farn* „Filix“ in sti. *parjám* 'Feder, Blatt, Flügel' oziroma razumemo razmerje med gr. *pterón* 'Feder' in *pteris* 'Farn'. V jezikih, kjer navedene besede pomenijo „Filix“, te besede praviloma nimajo pomenov 'pero', 'list', 'krilo, perut' in narobe. Zato bi smeli misliti, da je poimenovanje za 'Filix' samo leksikalizirana metaforična raba, nastala najverjetneje na podlagi pomena 'pero'. Če upoštevamo Kuryłowiczovo pravilo, po katerem se novejši pomen povezuje s starejšim poimenovanjem/izrazom oziroma mlajši terem se novejši pomen povezuje s starejšim poimenovanjem/izrazom oziroma mlajši „vstopi“ v novotvorbo, smemo domnevati, da je **portb* starejše (tudi slovansko) poimenovanje za 'pero' in morda tudi za 'krilo', ki sta ga izpodrinila sinonimna **pero* in **(s)kridlo*.

Zaradi vsega tega je še bolj jasno, da bsl. **pǒportis* ne more biti reduplicirana tvorba, ampak tvorba s predpono **pǒ-*, ki pomeni 'podoben biti čemu' > 'nepravi'. Razmerje med **po-*; **pǒ-* je enako razmerjem med **pro-*; **prǒ-*, psl. *svn-*; *sq-* in psl. *vbn*; *q-*¹⁸. Razlaga z reduplikacijo se izkazuje za naključno, nastala pa je lahko le zato, ker se je koren začeljal z enakim konzonantom kot predpona *pǒ-*. Ob tej besedotvorni razlagi je tudi jasno, zakaj je vsebuje psl. **pǒportis* pripono *-ti-*, ki je sicer ne srečujemo pri nobeni drugi reduplicirani tvorbi, npr. **vě-ver-ica*, **per-pel-ica*.

Ob psl. **paportb* je v slovanskih jezikih (slš., redko č., sh. narečno, mak., pirinskomadnosko v Bolgariji) mogoče slediti tudi poimenovanjem iz praoblike **poportb* (z glasovno dvojnico **popord-*), ki je popolna ustreznica lit. *papartis*.

V nadaljevanju bom prikazala izpričane besedotvorne (in glasovne) oblike in njihovo razširjenost/umeščeno v prostoru v naslednjem zaporedju:

¹³ Takšno rekonstrukcijo let. oblike podaja K. Mülenbach, gl. op. 7.

¹⁴ A. Kurschat, Litauisches-deutsches Wörterbuch III, 1972, str. 1772.

¹⁵ Gl. op. 11, III, str. 16 d.

¹⁶ Gl. op. 4.

¹⁷ F. Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, 1975², str. 184-5.

¹⁸ W. Boryś, Prefiksacja imienna w językach słowiańskich, 1975.

1) besede iz psl. **paportb* in **papord-*, 2) besede iz oblike, ki je v strokovni literaturi rekonstruirana tudi kot **porportb*, 3) besede iz psl. **poportb* in **popord-* 4) besede iz oblike **paprqtb*, 5) rekonstrukcija **porprqtb*.

Ad 1) Psl. **paportb* in **papord-*

Jezikovnorazvojni refleksi za psl. **paportb* so izpričani v vseh slovanskih jezikih, vendar pa so na posameznih arealih izpodrinjeni po drugih oblikah. Na prostoru slovenskega jezika so refleksi iz **paportb* izpričani v slovenskih koroških narečjih v Avstriji, npr. *pàpràt*, *pápřàt*, *pópràt*¹⁹ < *pa-*, in z njimi povezanimi slovenskimi govori v Kanalski dolini v Italiji, npr. *páprt* (Laglesice), *páprət* (Ukvice)²⁰ ter v gornjesavski dolini s posamičnimi primeri v smeri proti Bledu in Bohinjski Beli (povsod tip *pápret*) oziroma posamičnimi primeri v smeri proti Trenti (tip *páprət*). Zunaj tega območja jo zasledimo le še v Veliki Dolini: *pápřart*. F. Ramovš²¹ je obliko *paprat* izvajal po disimilativnem izpadu v prvem zlogu iz *praprat*, podobno kot rovtarske oblike tipa *prapat* po disimilativnem izpadu *r* v drugem zlogu (iz *praprat* ali *praprot*), F. Bezljaj²² pa za slovenske oblike izhaja iz psl. **paportb*, kar je vsekakor bolj upravičeno. Iz te oblike je tpn. *Paprače*, nem. *Farrendorf* (obč. Skofiče, sodni okraj Celovec)²³. V srbohrvaščini je *pàprāt* < **paportb* knjižna oblika, navajajo jo številni slovarji, npr. Mikaljev, della Belin, Stuličev, Belostenčev, Karadžičev, navaja jo tudi R. V. Katič za 'Polypodium vulgare'²⁴ kot srbsko srednjeveško poimenovanje. V onomastiki je izpričana z naslednjimi doslej znanimi primeri: *Papрати* (zas., IG 128)²⁵, *Paprata* (vas, IG 41) in 'ime nekom zemljištu u Istri' (ARj XI, 630), *Papратиште* (lok., vas, vasica, IG 113, 101, 114), *Papratina* (lok., IG 90, 101), *Papratine* (lok., IG 64, 96, 115), *Paprača* (vas, IG 113), *Papratuša* (lok., IG 82). Prek adjektivne osnove *papratn-* < **paportbn-* so tvorjeni: *Papratnica* (vas: IG 137 dva toponima, IG 81 *Gornja/Donja P.*, IG 113; lok.: IG 82, 98; potok: IG 81; gozd: IG 65), *Papratnice* (lok.: IG 64) in 'ime brdu u Crnoj Gori' (ARj IX, 631), *Papratnik* 'zemljište u Hercegovini' (ARj IX, 631), *Papratnjak* 'zemljište na otoku Krku' (ARj IX, 631; *Veliki P.* lok. IG 58), *Papratan* (brdo, IG 82), *Papratna* (vas: IG 121; brdo, IG 103; lok., IG 103, 104), 'zemljište na otoku Krku' (ARj IX, 631), *Papratno* (vas, IG 114 *Gornje/Donje P.*; zas., IG 81; brdo, IG 82), imenske zveze *Papratna Glavica* (brdo, IG 42, 134), *Papratni Do* (vas, IG 128; brdo, IG 128 je *Papratni Doli*), *Papratni Krš* (brdo, IG 104). Pred adjektivne osnove *papratsk-* < **paportsk-* so tvorjeni naslednji imena: *Paprasko* 'selo u Hercegovini' (ARj IX, 629; IG 96 ima *Papraska*), *Papratska reka* (potok, IG 121), *Papратишка reka* (potok, IG 101). Nadalje so izpričani mkrtpn. *Papratljiva strana* (IG 130), *Papratljiva ornica* 'neko zemljište u južnoj Srbiji' (ARj XI, 630), *Papratljivca* 'neko zemljište u južnoj Srbiji' (ARj XI, 631) in tpn. *Papračani* (zas., IG 130) < **Paport-jane*. V to skupino je treba uvrstiti tudi tpn. *Papret*²⁶ s prehodom *-ra->-re-*.

¹⁹ Tu navedno narečnog gradivo je vzeto iz kartoteke za Slovenski lingvistični atlas, ki jo hrani Dialektološka sekcija SAZU; zahvaljujem se za dovoljenje, da sem podatke lahko uporabljala.

²⁰ G. B. Pellegrini, *Flora popolare friulana II*, 1982, s. v. *Pteris aquilina*.

²¹ F. Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika II*, 1924, str. 80.

²² F. Bezljaj, *Slovenska vodna imena II*, 1961, str. 115-6.

²³ Š. Zdovc, *Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem*, Belovec 1988, tipkopis.

²⁴ R. V. Katič, *Terminološki rečnik srpske srđnjovekovne medicine*, 1987, str. 104, 109.

²⁵ *Inex Gazetter, Yugoslavia, showing Place Names on 1:100.000 Map. Serie*, 1964; gradivo je v članku nahaja pod kratico IG, številka ob njej pa pomeni kvadrant na priloženem zemljevidu. Zahvaljujem se dr. Petru Šimunoviću, ki mi je to gradivo ljubeznivo posredoval.

²⁶ Ž. Mandić, *Toponimija šokačkih Hrvata u Mađarskoj*, OJ II, reg. 252.

Samo narečno, tj. z omejenim arealom, je izpričano poimenovanje *paprad* „Filix“ < **papord-*, ki je — sodeč po Šulekovih virih — morala biti znana na področju dubrovniškega zaledja in tudi nekoliko severno od njega, prim. *paprada* (Poljice, ARj XI, 376), v Čeni gori, prim. *papradica* (Prčanj), *papradina* (Perast), in v Srbiji, prim. *sladki paprad* 'Polypodium vulgare; iz Milečevičevega dela *Život Srba seljaka*, 1894. S približno istega prostora je znana tudi mikrotoponimija iz osnove *paprad-*; *paprad* (lok., IG 135), *Papradina* (lok., IG 104), *Papradna* 'ime brdu i potoku u Srbiji, Jagodinski okrug' (ARj XI, 630), *Papradnja* 'ime nekom zemljištu u Srbiji u Vranjskoj pećini' (ARj XI, 630), *Papradnica* (vas, IG 128), *Papradnjevac* (vas, IG 111), *Papradljva plana* 'ime nekom zemljištu u Kućima' (ARj IX, 630), *Papradljivi Laz* (Vasojevići; ustno B. Zonjić, profesor v Ivgradu).

V Makedoniji se nadaljujeta obe dvojnici, *paprad* in *paprat* (poleg *papra* < *papra*- < *paprat* in *poprad*). V (mikro-)toponimiji sta obe precej pogosti²⁷, nimata pa posebnih/ločenih arealov, ampak sta obe razpršeni. Obliko *paprat* makedonisti razlagajo z izgubo zvanečnosti -d > -t, medtem ko A. Belić²⁸ prav pri tej besedi vidi obraten (analogni) pojav, kot še v *klet-kledi*, *dukat*, - *dukada*, *disk* - *dizgovi*. Natančnejša razmejitev obeh oblik bo mogoča šele s študijem starejših zapisov tovrstnih imen. Iz gradiva, ki obsega 70 enot te skupine, naj navedem le fonetično evidentne in relevantne primere. Iz osnove *paprad-* so: *Papradan* (Skopsko), *Papradarnik* (Radoviško), *Papradže* (Gostivarsko), *Papradi* (3 imena, Gostivarsko), *Papradine* (Ohridsko), *Papradi Ornica* (Resensko), *Papradica* (Titovveleško), *Papradiški Pat* (Kičevsko), *Papradište* (12 imen, Demirhisarsko, Kičevsko, Titovveleško, Gostivarsko, Tetovsko, Debarsko, Ohridsko), *Papradišta* (24 imen, Kičevsko, Bitolsko, Gostivarsko, Demirhisarsko, Skopsko, Tetovsko, Prilepsko, Resensko, Ohridsko)/*Papradišča* (Ohridsko), *Papradištana* (3 imena, Kičevsko), *Papradliva Ornica* (Resensko, Titovveleško), *Papradliva Padina* (Kratovsko), *Papradlivica* (Krivopalanečko), *Papradlivka* (Krivopalanečko)/*Papradljijka* (Kratovsko), *Papradljiva Padina* (Kratovsko), *Papradnik* (2 imeni, Tetovsko), *Papradnica* (16 imen, Skopsko, Kičevsko, Ohridsko, Demirhisarsko, Tetovsko), *Papradnicite* (4 imena, Tetovsko, Kičevsko), *Popradoa Ornica* (Gostivarsko), *Papradški Kamen* (Kičevsko), *Papraže* (12 imen, Gostivarsko, Demirhisarsko, Kičevsko, Prilepsko, Debarsko, Struško, Ohridsko), *Papraženo* (Gostivarsko), *Paprazite* (Meglensko), *Paprajnica* (Vodensko), *Paprajca* (Meglensko). Iz osnove *paprat* so naslednji toponimi: *Paprat* (5 imen, Skopsko, Kumanovsko, Lerinsko, Kičevsko, Titovveleško), *Paprata* (23 imen, Bitolsko, Neguško, Probištipsko, Kostursko, Vodensko, Kočansko, Titovveleško, Radoviško, Strumičko, Gevgelisko, Delčevsko), *Papratina* (Krivopalanečko), *Papratna* (Kičevsko), *Papratnica* (Tetovsko), *Papratok* (Debarsko), *Papratska reka* (Ohridsko), *Papracine* (Berovsko), *Paparak* (Skopsko), *Papret* (Kumanovsko), *Papretlivče* (Kratovsko), *Papreko* (Kostrusko), *Paprat* (Krivopalanečko), *Paprt* (Enidževardarsko).

V Bolgariji je temeljno poimenovanje *paprat* ob glasovnih dvojnicah *papratb*, *paprakb*, *paprakb*, *papretb*, *paprtb*.²⁹ Imenskega gradiva se mi ni posrečilo zbrati, prim.

²⁷ Imensko gradivo, ki ga v tem članku uporabljam, mi je skupaj z njegovo lokacijo posredovala dr. Marija Korobar-Belčeva, za kar se ji zahvaljujem. Gradivo je last Instituta na makedonski jazik „Kreste Misirkov“.

²⁸ A. Belić, Galički dijalekat, SDZb, knj. VII, 1935, str. 144—6, 318.

²⁹ Materiali za bolgarski botaničen rečnik (zbr. B. Davidov, A. Javašev), 1939, passim.

³⁰ K. Popov, Mestnite imena na Razložko, 1979, passim.

³¹ A. Djuvernua, Slovarь bolgarskago jazyka po pamjatnikam narodnoj slovesnoti i proizvedenijam novejšej pečati II, str. 1597, jo navaja iz P.S. 1884 VIII, str. 36.

samo mikrotoponime *Paprata*, *Papratlivica*, *Papratin dol*, vse iz Razložkega).³⁰ Glasovno obliko *papradb* (ž. sp.) navaja Djuvernua³¹, a ji ni mogoče določiti arela. Prim. še blg. nareč. *papvrdakv*. Imensko gradivo tudi tu manjka.

V severnoslovanskih jezikih prevladujejo poimenovanja, razvita iz psl. **pa-portb*, zato ga ne bom povsod posebej prikazala. Občnoimenska dvojnica **papord-* je v slovaščini izpričana v naslednjih besedah: *paprad'* (ž. sp.), *papradž*, *papraz*, *papradze*, *papradzi*, *paprazie*, *papradie*, *papradí*, *paprad'ia*, *papradina*, *papradka*, *papradec*, iz onomastike imam na voljo le tgn. *Paprad* in *Papradno*³². Besede z *paprad* so zapisane že v drugi polovici 14. st. Poleg navedenih so v slš. izpričane še dvojnice *kaprad'*, *kaprad*, *kapräd* (ž. sp.), *kapradí* in *kapráci* < **-portb*. Imenskega gradiva iz te oblike nimam.

V češčini je temeljni izraz za „Filix“ *kaprad'* (ž. sp.), *kapradina*, *kapradí*, *kapradice* (Jungmann II, 26), vendar tudi *kaprad* (m. sp.) (Jungmann II, 26; Kott I, 669). Vzglasni *k-* navadno razlagajo po disimilaciji iz *p-*, stč. je izpričano *kapratye*. Samo narečno so znana poimenovanja kot, npr. *paprot'*, deminut. *papratka*, *papratina* (Bartoš), *paprač'y* (Lamprecht, 95), *paprad'* (Bartoš), *papradí* (Jungmann III, 29; Kott VII, 190). Kolikor je mogoče določiti, gre predvsem za moravske in lakše besede. V dostopni onomastični literaturi nisem našla gradiva iz teh osnov.³³

Ad 2) Slov. **porportb*?

Na slovenskem jezikovnem prostoru se na obliko *paprat* navezuje tudi oblika *praprat*, ki jo zabeležujejo slovenski slovarji, npr. Pohlinov, Murkov, Pleteršnikov, od današnjih govorov jo poznajo slovenski koroški govori v Avstriji, npr. *přápřat* in *pájpřat* (ročansko), pogostejša pa je v podjurskem, npr. *prôprat*, *prôpret*, in v mežiškem tostran državne meje, npr. *paprat*, *prâprat*. Na ozemlju južno in vzhodno od koroških narečij je treba povečini izhajati iz (druge) oblike *praprot*. J. Rigler³⁴ navaja besedo *pra:prat* (Luče v Savinjski dolini) in jo razlaga iz *pra-prot* s ponaglasnim akanjem v zaprtem zlogu. Rekonstrukcijo potrjujejo tudi zgodovinski zapisi imen s to osnovo³⁵: *Praprot* 'zemljiščno ime v Dobravi med Lačjo vasio in Brdom', 1426 *im Praprotisch*: *Praprotnik* 'ime v k.o. Sv. Andraž pri Velenju', 1480 *Praprotinckh*; *Prapreče* 'zaselak pri Sv. Jeronimu, zahodno od Vranskega', 1424 *im Praprotisch*, ok. 1480 *Praprotisch*, 1482 *Prapratisch*; *Prapretno* 'ime severno od Rogatca', 1428 *Praprotna*; *Prapretno* 'naselje pri Hrastniku', 1265-67 *in Praproten*. Vendar pa je treba posebej poudariti, da bi se v tem govoru pojavil enak refleks tudi iz *praprat*, ki je verjetno izhodišče za bizeljske oblike *prâpřet* z razvojem katkega *a* v zaprtem zlogu, desno od zvočnika *r*. Samo dialektologi bi s skrbnim preučevanjem mogli razmejiti prostor z refleksne ustreznice knjižnemu *paprat* in *praprot*. Podobno težavno je razmejiti obe izhodiščni obliki v gorenjski narečni skupini.

³⁰ Slovenská socialistická republika, 1985, str. 14 (po ljudskem štetju 31. 12. 1985).

³¹ J. Profous, Místní jména av Čechách I—IV, 1947—57, passim; J. Svoboda - V. Šmilauer, Místní jména av Čecháchm jejich vznik, původní význam a změny V, str. 633, nima tovrstnih poimenovanj med rastlinaskimi imeni, ki so onomastične baze; L. Hosák, Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, 1967, passim, nima nobenega tovrstnega toponima. Naknadno sem dobila v roke delo L. Hosák - R. Šrámek, Místní jména na Moravě a ve Slezsku II, 1980, ki na str. 219 navaja tgn. *Papradná/Papratná* 'samota u Franštátu pod Radhoštěm' iz adjektivne osnove **paprodbn-* k ljudskemu *paprad'*/*paprod*; Avtorja opozarjata na slovaška imena te vrste, s katerimi vzhodonomoravska tvorijo areal.

³⁴ J. Rigler, Fonološki opisi, 1981, str. 99.

³⁵ P. Blaznik, Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500 II, 1988, passim.

Oblike tega tipa so izpričane tudi na slovenskem zahodu, tj. v severnem delu obsoških govorov, in to v neposredni bližini izpričanih oblik iz psl. **paportb*, npr. *prápřet*, *prápřět*. Ker v teh govorih ni ponaglasnega akanja, ponaglasni *a* pa prehaja v *e*, torej oblika ni mogla nastati iz *praprot*, kot je nastala lahko v rovtarskih, notranjskih in dolenskih govorih. Iz oblike *praprat* je treba razlagati tudi tpn. *Praprat/Prapret* s tega področja.

Obliko *praprat* navaja Šulek (IB, 307) iz več virov, tj. beneških in dalmatinskih rokopisov, vezanih na jadransko obalo (po ARj XI, 367), Simonović (BR, 113) pa prav tako iz hrvaških virov. Od starejših slovarjev jo navajajo della Belin, Voltidijjev, Belostenčev. Za Dalmacijo imam kot najsevernejšo točko, kjer so te oblike izpričane tpn. *Praprat* 'kraj pri Zadru' iz l. 1368, ki je v virih zapisan tudi kot *villa Prapat* (1359), *de Praprayane* (1359), *villa Paprathane* (1370)³⁶. Z Brača je znan tpn. *Präpratna* (Pučišća), zapisan tako že v 19. stoletju, ob danes govorjenem *päprot*.³⁷ Navesti je mogoče še naslednja imena: *Prapatna* (luka, IG 125; lok., IG 124), *Prapatna Glavica* (brdo, IG 125), *Mala/Velika Prapatna* (IG 124), *Prapatno selo* (IG 125), *Prapatnica* (vas, IG 125; mkrtpn. *Prapatnica* brez lokacije navaja V. Mažuranić³⁸ s pripombo, da je beseda *prapat* „jamačno u nas izvornije“), *Prapatni Do* (zas., IG 127) in *Prapretice* (vasica, IG 110). S področja stare srbske države je znan tpn. *Prapat* (ARj XI, 367: *Otv Pešti povrh brda u Prapatu*) in tpn. *Prapaćani* (ARj XI, 367: *Selo Prapaćane. Medje Prapaćamb.*). Z zvenečim izglasjem je izpričan tpn. *Praprada* (Poljice; ARj XI, 367), prim. še č. apelativ *prapradlí* „Filix“ (Klatovy, JR, 32). Tovrstna oblika mi je znana še iz onomastike Pirinske Makedonije, npr. *Praprata* 'mestnost s paprat (prapat)' (ob *Paprata*), *Prapatlivica* (ob *Papatlivica*), *Prapratin dol* (od *Papatin dol*).³⁹

Oblike te vrste so izpričane v polabski onomastiki, npr. *Parper-Tannen* (1299 *Parpart*, 1441 *Parperde*), *Parber* (1230 *Parport*, 1270 *Parpurth*, 1310 *Parperde*), *Parpar* (1360 *Parpart*, 1368 *Parparde*, 1636 *Parpar*, 1646 *Parpardt*, 1715 *Parpar*), mkrtpn. *Paperdein*, *Paperneitzen* (1305 in *villa Perpartno*)⁴⁰. Nasprotno pa H. Borek⁴¹ navaja iz Rostovega dela mikrotoponima 1838 *Paporen* in 1850 *Die Poparen* in ju izpeljuje iz oblike **paportb*.

Zelo poučno je pomorjansko apelativno gradivo, ki sem ga vzela iz Lorentzovih del.⁴² V pomorjanski slovnici (poglavje o razvoju psl. **tort*) Lorentz ugotavlja, da so pomorjanska poimenovanja za „Filix“ doživela številna preoblikovanja, da pa v osnovi vseh leži psl. **paportb*. Vse oblike ima locirane, po jezikovnih potezah jih je mogoče razvrstiti v več skupin.

a) Metateza likvid ni izpeljana: *paparc*.

b) Metateza likvid ni izpeljana, je pa podaljšan vokal v drugem delu: *pärpörc*, *parp*örc*, *pärpörc*. Ni mogoče zanesljivo razmejiti, ali je *-r-* v prvem zlogu star, tj. starejši kot je metateza likvid in moramo izhajati že iz psl. dvojnice **por-portb*, ali pa je bil interkaliran v besedo **paportb* v neki časovni točki po metatezi likvid, prim. sln. nareč. *pärpär* „t, sh. nareč. *grävran* (ob *gävran*).

³⁶ P. Skok, Iz srpsko-hrvatske toponomastike, JF VI, 1926-27, str. 75.

³⁷ P. Šimunović, Toponimija otoka Brača, 1972, str. 204.

³⁸ V. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik II, 1908-22, str. 1074.

³⁹ Gl. op. 30.

⁴⁰ Primeri so vzeti iz: R. Trautmann, Die slaviscen Ortsnamen Mecklenburgs und Holsteins, 1950, str. 114; isti, Die Elb- und Ostseeslavischen Ortsnamen II, 1948, str. 48; H. Borek, Zachodniślowiańskie nazwy toponimiczne z formantem -bn-, 1968, passim.

⁴¹ Gl. op. 40.

⁴² F. Lornz, Gramatyka pomorska I, 1958, str. 96; isti, Slovinzisches Wörterbuch I, 1912, str. 612.

c) Metateza likvid je izpeljana: *paproc, paproč*; Lorentz trdi, da se število takšnih oblik povečuje v smeri poljskih narečij.

d) Nevzporedna glasovnorazvojna struktura besednih zlogov: *parprac* in *parproc* dokazuje, da je *r* v prvem zlogu sekundaren/interkaliran po metatezi likvid.

e) Primere kot *parpac, parpač, parpwoč, parp*oc* je teoretično mogoče razlagati z interno metatezo *r* iz drugega zloga v prvega ali pa kot disimilativni izpad *r* in drugega zloga, zanesljivega jezikoslovnega merila za njuno razmejitev pa nimamo. Če sodimo po arealu teh besed, bi prav tako lahko nastale po obeh poteh. Areal oblik tipa **porportb* se zmeraj stika ali deloma tudi prekriva z arealom oblik tipa **paportb*, z obema se lahko stikajo gornje oblike. V sln. so besede tipa sln. *prapat* znane iz rovtarske narečne skupine in niso zmeraj povsem razmejljive od oblik *prapot*<*praprot*. Iz sh. imenskega gradiva lahko navedemo naslednje: *Prapat* 'vas v Dalmaciji v dubrovniškem okraju', *Mala/Vela Prapatna* (lok., vas, IG 109), *Prapatna luka* (IG 65), *Prapatna šuma* (IG 109), *Prapatni dio* 'brdo u staroj srpskoj državi' (ARj XI, 367), *Prapatnice* 'selo u dalmatinskem kotaru imoskom' (tudi *Prapatnice*, ARj XI, 367), *Prapatnica* (vas, IG 111 in 93; lok., IG 112), *Prapatnjak* (brdo, IG 119), *Prapaćane* (Elezović II, 119-20). Enako problematiko nosi tudi č. nareč. *krapadli* 'Filix' (Humpolec, JR, 32), zanesljivo metatezo pa imamo v č. nareč. *krapadli* 'isto' < **kopordlje*.

Iz povedanega smemo sklepati, da je v obliki, ki jo nekateri etimologi rekonstruirajo kot psl. **porportb*, pojav *r* v prvem zlogu posledica njegove anticipacije oziroma, da gre za slovansko inovacijo, ki v baltskih jezikih nima ustreznice. Ni pa mogoče popolnoma izključiti možnosti, da gre v delu gradiva za ze praslovanski dialektizem in delu slovanskih govorov, ki ležijo v osnovi zahodno - in južnoslovanskih govorov.

Ad 3) Psl. **poportb* in **popord-*

Jezikovnorazvojni refleksi za rekonstrukciji psl. **poportb* in **popord-* so izpričani v več slovanskih jezikih. Besedo *poprat* 'Pteris aquilinum' je — kolikor mi je znano — v Hercegovini prvič zapisal A. Pihler, za njim jo navaja ARj, iz katerega črпам osnovno gradivo, in tudi D. Simonović (BR, 384). V ARj (X, 812) se poudarja, da je nedvomno istega nastanka kot *paprat*, da pa ni jasno, zakaj stoji *po-* in ne *pa-*. V dialektološki literaturi o tem področju⁴³ se govori o disimilativnem prehodu *a>o* v vrsti besed. M. Šimundić suponira tak glasovni proces tudi v besedi *pãprãt*>*põprãt*. V vrsti besed je res prišlo do spremembe *a>o*, vendar pa gre še vedno za sporadični pojav in ne določljivo fonetično pravilo. Navedeni primeri namreč ne predstavljajo trdne/enorodne skupine in pojav *o* na mestu *a* ima lahko različne vzroke. Do njega prihaja v nenaglašenom položaju in tudi v naglašenem, npr. *àko>òko, àjde>òjde*, v domačih besedah in v izposojenkah, npr. *pàrkět*>*pòrkět, àtres>òtres*. V domačih besedah gre tudi za analogne vplive po nekem jezikovnem modelu, npr. *jesenos* namesto *jesenas* (po *letos*), v glagolu *obnóvljat* pa za mogoči vpliv pridevnika *nov*, ni pa mogoče izključiti tudi različnih besedotvornih podstav, npr. *dogođaj* (namesto knjižnega in običajnejšega *dogadaj*), ki ga — sicer brez lokacije — navaja iz 17. stoletja tudi P. Skok⁴⁴. V prid tvorbi s prvotnim elementom *po-* (in ne iz *pa-* po kakršnem koli fonetičnem razvoju) govori širši areal te besede v slovanskih jezikih. Apelativ *póprat*

⁴³ M. Šimundić, Govor Imotske krajine i Bekije, 1971, str. 27; M. Milas, Današnji mostarski dijalekat, Rad JAZU, knj. 153, 1903, str. 51; A. Peco, Govor Podveležja, Bosanskohercegovački dijalekološki zbornik IV, 1986, str. 237.

⁴⁴ P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I, str. 584, s. v. *god*.

navaja A. Belić⁴⁵ v podpoglavju o prehodu *a > o/ã* za naslednjimi konzonanti: *v/m/p/b/l/r/k*, tj. tudi izhaja iz psl. **poportb*; kolikor je mogoče razbrati iz navedenih primerov, velja tak glasovni razvoj predvsem za nenaglašeni/prednaglasni *a*.

Osnova *poprat* je znana tudi iz onomastike tega področja, npr. *Poprati* (mn., ž.sp.) 'selo u Hercegovini' (ARj X, 813; IG 112), *Popratine* (mn., ž. sp.) 'mahala u Bosni u okružju sarajevskom' (ARj X, 813, s kazalko na *Papratine*; vas, IG 97; brdo, IG 96). Iz adjektivne osnove *popratn-* < **poportn-* so tvorjena naslednja imena: *Popratnice* (mn., ž. sp.) 'mahala u Bosni u okružju sarajevskom' (ARj X, 813), *Popratni Do* 'mahala u Hercegovini' (ARj X, 813), *Popratnik* (IG 111), *Popretnjak* (IG 111; prim. še razvoj *-ra-* > *-re-* kot v *rebac* < *vrabac*). Apelativ *popratina* navaja iz Lješanske nahije M. Pešikan⁴⁶ (poleg *prapatina*, gl. spredaj), B. Miletić⁴⁷ pa t.pn. *Poprätnica/Poprätnice* (poleg *Paprätnica/Paprätnice*), za katerega pravi, da „imamo verovatno narodnu etimologiju prema *popratiti*“. V ARj (X, 812) je naveden še mikrotoponim *Poprat* (m. sp.) 'zemljište u Kučima' z dvojnico *Poprad* (m. sp.).

V Makedoniji so prav tako izpričani (mikro-)toponimi iz besede *poprad*: *Popradje* (Lerinsko; tak toponim navaja tudi V. Pianka⁴⁸), *Poprağa* (Lerinsko), *Popradinata* (Radoviško), *Popradište* (Debarsko, Kiževsko), *Popradišta* (Bitolsko, Kičevsko, Prilepsko), *Poprajša* (Gostivarsko, Resensko); prek adjektivne osnove *popradn-* < **popordn-* so tvorjeni *Popradnica* (Tetovsko, Kičevsko), *Popranička* (Titovveleško), *Popranici* (Gostivarsko), *Popranički Rit* (Prilepsko).

Iz apelativa *poprad* „Filix“ je izpeljan pirinskomakedonski mikrotoponim *Pòpradec* 'bair na iztok, po kojto raste paprat' in najverjetneje tudi *Popardako* 'usojno mjesto, ravnja, tam raste paprat'.⁴⁹ V literaturi o bolgarskih imenih, ki mi je bila dostopna⁵⁰, nisem našla dodatnih podatkov o razširjenosti oblike *poprad* (ali morda *poprat*) v Bolgariji, prav tako tudi ni tega apelativa v botaničnem slovarju.⁵¹

Refleske za psl. **poportb*/**popord-* najdemo še na današnjem č. in slš. jezikovnem ozemlju. Apelativ *poprátí* < **poportíje* navaja Kott (VII, 355) iz F. Sušila, a brez lokacije. Zdi se, da smemo tudi v č. nareč. *krapadlí* (Humpolec, JR, 32) videti metatetično obliko iz č. **koprádli*, prim. iz istega kraja *krapadlí*. Imenskega gradiva nimam na razpolago. Zdi se, da na Češkem poimenovanja za „Filix“ niso pogosta onomastična osnova.

Kot slovaški besedi navaja V. Machek (JR, 32) *poprač* (navaja jo tudi M. Kálal⁵² in *poproč*; besedo *poprač* podpira č. *poprátí*, besedo *poproč* pa toponima *Poproč* (okr. Košice) in *Poproč/Poproč* (okr. Rimavská Sobota)⁵³. Srednjegemerski *Poproč* je gla-

⁴⁵ A. Belić, *Dijalekti istočne i južne Srbije*, I, 1905, str. 27.

⁴⁶ M. Pešikan, *Starocrnogorski srednjokatunski i lješanski govori*, 1965, str. 127.

⁴⁷ B. Miletić, *Crmnikički govor* SDZb IX, 1940, str. 256.

⁴⁸ V. Pianka, *Toponomastika na Ohridsko-prespanskiot bazen*, 1970, str. 170.

⁴⁹ Gl. op. 30, str. 142.

⁵⁰ J. Zaimov, *Zaselvane na bŭlgarskite slavjani na Balkanskija poluostrvo*, 1967, passim; isti, *Mestnite imena v Panagjursko*, 1977; A. Salambašev, *Mestnite imena v Smoljansko*, 1976; Ė. A. Grigorjan, *Slovarŭ mestnyx geografičeskix terminov*, 1975; posamezni zvezki publikacije *Bŭlgarska garskadijalektologija*.

⁵¹ Gl. op. 29.

⁵² M. Kálal, *Slovenský slovník z literatury aj nářečí*, 1924, str. 502.

⁵³ Publikacija *Sloveská socialistická republika*, 1985, str. 15 navaja *Poproč*; V. Važný, *Nářečí slovenská, Československá vlastivěda* 3, 1934, str. 294, navaja na srednjem Gemeru dva toponima *Poproč*; J. Orlovský, *Gemerský nářečový slovník*, 1982, str. 252, navaja *Poproč* 'obec v Gemeri, Poproč'.

sovno mogoče razložiti z asibilizacijo *-t' > -č*, nimam pa podatka, da bi se v tamkajšnjem krajevnem govoru tako nastali/razvili *-č* mogel naprej razviti v *š*. Po E. Pauliny-ju⁵⁴ je glasovni razvoj *-k > -č > -š* sledil premiku *t' > č*. Kljub temu se zdi najprepričljivejše etimološko povezati obe imenski obliki *Poproč/Poproš*. Pri etimološki povezati t.p.n. *Poproč* z apelativom iz **poportb*, bi bilo treba pojasniti *o* na mestu pričakanega *a* v glasovnem odsečku *(po)-prat > -proč*. Krajčovič⁵⁵ za srednjegemerske govore na splošno ugotavlja, da poznajo *ā*, podrobnejših opisov srednjegemerskih govorov nimam na razpolago, zato ni mogoče z zanesljivostjo trditi, da gre za pravilni/pričakovani razvoj. Tudi „poljski“ refleksi likvidne metateze na tem prostoru - kolikor mi je znano - niso bili opaženi. Morda gre vendarle za sled kake kolonizacije z vzhodnega Slovaškega?⁵⁶ Drugi toponim *Poproč* (Košice) pa se nahaja na prostoru, kjer je zabeležil Z. Stieber⁵⁷ dva takšna polonizma: *pahrodka* 'pryżba' < **pa-gord-* in *pan mlodi* 'żenin' (poleg govornjenega adjektiva *mladi*) < **mold-*. Zdi se, da gre v to skupino tudi beseda *paproc*, ki jo F. Buffa⁵⁸ šteje za domačo besedo. Težava pri razlagi slš. fitonima *poproč* < **poportb* s poljsko obliko metateze likvid je tudi v tem, da z poljskega jezikovnega ozemlja ne poznamo oblik tipa **poportb*, polj. **poproč*, ampak le *paproc*.

Iz oblike **popordb* se je razvilo slovaško poimenovanje *popraz* „Filix“ (SSN, 239), ki izpričuje asibilizacijo *-d' > -z*. V tem kontekstu bi se mogli še enkrat dotakniti razlag slš. toponima/hidronima *Poprad*, ki ga je Melich⁵⁹ - in pred njim že Hunfalvy - razlagal iz psl. fitonima **paportb*. Madžari naj bi prevzeli slš. *paprad* kot *paprád* in z njim poimenovali reko. V madžarščini naj bi se ime preoblikovalo v *Poprád* in v tej podobi naj bi jo spet prevzeli Slovaki kot hidronim. V Šmilauer⁶⁰ je zavmil Melichovo razlago, češ da je Spiš bil naseljen že pred prihodom Madžarov in je torej tudi reka že morala imeti ime. Jezikoslovni ugovor Melichovi razlagi pa je bil: iz apelativa **paportb* bi pričakovali hidronim, tvorjen prek adjektivnega *Papradn-*, tj. **papradná* ali **Papratna*. Zaradi Šmilauerjeve kritike so začeli ta hidronim obravnavati kot substraten.⁶¹ K slovanski etimologiji se je spet vrnil S. Rospond⁶² in povezal hdr. *Poprad* s sh. t.p.n. *Popradno*, oba pa štel za tvorjenko s predpono *po-* iz korena **perd-/*pord-* 'gromko plynača, grzmiąca rzeka'. V novejšem prispevku ga je Š. Ondruš⁶³ skušal pojasniti iz glagoske osnove **pręd-* 'skakati' in glagolske predpone *po-*, prim. **potokb* - **potekti*, razvoj pa naj bi potekal takole: **Popredb > *Poprüd* (10. -12. stoletje) > *Poprad* (po 12. stoletju). To razlogo je zavrnil J. Udolph.⁶⁴ Na podlagi zgodovinskih zapisov, npr. 1332, 1391 itd. *Poprod*, 15. st. *Poprot*, 1765 *Poprud* ~ *Poprad*, je nesporno dokazal, da je pri rekonstrukciji praoblike treba izhajati iz glasovne skupine, ki je doživela metatezo likvid, tj. **Po-pord-*. Glede tvorbe govori o reduplikaciji iz korena **-pord-*, ki ga

⁵⁴ E. Pauliny, Fonologický vývin slovenčiny, 1963, str. 179-80.

⁵⁵ R. Krajčovič, Vývin slovenského jazyka a dialektológia, 1988, str. 272.

⁵⁶ Encyklopédia slovenská II, 1978, str. 146, govori le o rusinskih kolonizacijah v severnem Gemeru i na Horehronskem od. 15. st. naprej.

⁵⁷ Z. Stieber, Jeszcze o dialektcie wschodniostowackim, Lud słowiański II/2, 1931, str. 32-41.

⁵⁸ F. Buffa, Vznik a vývin slovenskej botanickej nomenklatury, 1972, reg. 340.

⁵⁹ J. Melich, A honfoglalás kori Magyarországn, 1925-29, str. 327-9.

⁶⁰ V. Šmilauer, Vodopis starého Slovenska, 1932, str. 446; isti, Zpruvodaj místopisné komise 18, 1977, str. 434.

⁶¹ M. Majtán, Zeměpisna jména Československa, 1982, str. 241; Š. Ondruš, Slovenské rieky - pôvod mien, 1979, str. 286-87.

⁶² S. Rospond, Słownik, etymologiczny miast i gmin PRL, 1984, str. 291.

primerja s traškim tpn. *Purdae*, stpr. tpn./ime jezera *Porden/Purden*, stlet. hdr./tpn. *Pyrden*, lit. nareč. (žemaitsko) ledinsko ime *Purdjaksnis*, gr. *pardakós* 'nass, feucht'. Reduplikacija je za tvorbo poimenovanj vodnih objektov znana iz baltskih jezikov, npr. *Siesartis*, *Bebirva*, *Veiviržas*, *Žežiebrà*. Iz Udolphove razlage ni nedvomno razvidno, ali šteje *-*por-* za slovanski, tj. soroden gori naštetim besedam, za substraten ali eventualno adstraten element. Razmejitev med temi tremi možnostmi je pomembna, saj je reduplikacija v slovanski hidronimiji nekaj izjemnega, iz izposojenih elementov pa sploh ni mogoča. Pa tudi sama razlaga z reduplikacijo je bolj ali manj verjetna hipoteza, ne pa dokazano dejstvo. Zato Udolphovo lingvistično sicer tehtno razpravljanje še vedno ni sprejemljivo brez vsake rezerve. Tudi vrnitev k razlagi iz fitonima **popord-* (m. sp.), prim. sh. tpn. *Poprad* (m. sp.), č. *ka-prad* (m. sp.), r. *ku-porod* (m. sp.), ne rešuje vseh vprašanj, predvsem pa ostaja nejasno, kako naj bi se ta prvotno mikrotoponimična baza začela uporabljati tudi kot ime tako velike reke.

Žal arealna slika razširjenosti teh dveh oblik na Češkem in Slovaškem ni dovolj izostrena ne v njihovi apelativni ne v imenski funkciji.⁶⁵

Ad 4) Slov. **paprqt*

Na delu srbohrvaškega jezikovnega ozemlja so izpričani apelativi, ki jih je mogoče izpeljati iz rekonstruiranega **paprqt-*, npr. *paprut* (m. sp.), „Filix“ (ARj IX, 633) z opombo v oklepaju, da je beseda morda ženskega spola. Od starejših slovarjev jo navajata Jambrešičev in Popovičev. Pridevnik iz rekonstruiranega **paprqtbn* - navaja iz 15. stoletja R. Lopašić⁶⁶: *paprutno seno* 'seno, pomešano s praprotoj'. Tvorjenko *papručišće* iz leta 1373 navaja P. Skok⁶⁷ iz Ozlja, beseda *papruta* < **paprqt-a* 'Farn(-kraut)' je tudi gradiščanskohrvaška.⁶⁸ V Istri je zabeležen mikrotoponim *Paprutine* 'napuštene površine, obraščene paprati'⁶⁹. Morda je pod gornjo rekonstrukcijo treba navesti še priimek *Paprocki* (Vukovar)⁷⁰, iz arealnih razlogov je morda prek disimilativnega izpada *r* v prvem zlogu povezana s kajkavsko besedo *praprot* itd.

Iz rekonstrukcije **paprqt* z metatezo *r* iz drugega zloga v prvega je mogoče izhajati v istrskem toponimu *Prapoče* (Buzet)⁷⁰ in *Prapunjak*⁷¹ ter (z neokrnjeno soglasniško skupino *-tn-*) *Praputnjak* (obč. Rijeka)⁷². Morda sodi k temu še priimek *Prapotnik* (Bjelovar, Koprivnica, Trnovec, Varaždin, Vinkovci, Zagreb) in *Praputnik*

⁶³ Š. Ondruš, Meno rieky *Poprad* slovansko-slovenské, SR 50, 1985/2, str. 102-9.

⁶⁴ J. Udolph, Zu den Flussnamen *Hornád* und *Poprad*, Namenkundliche Informationen 55, 1989, str. 8-11.

⁶⁵ Niti Atlas sloveského jazyka IV, 1984 (Lexika), str. 50, ni vključil gradiva za št. 102 vprašalnika, ampak omenja le *paprad' samča* 'Dryopteris filix mas.'. Gradivo ni bilo vključeno zaradi maksimalne leksikalne razčlenjenosti, tj. velikega števila poimnovanj.

⁶⁶ R. Lopašić, *Urbaria lingua croatica conscripta*, MHISM, 1894, str. 41.

⁶⁷ Gl. op. 36.

⁶⁸ Nimško-gradiščanskohrvatsko-hrvatski rječnik, 1982, str. 189; Enciklopedija Jugoslavije III, 1958, str. 533, navaja per valov izseljevanja proti severu v Sopronjsko okolico, na Gradiščensko, v dunajsko okolico, na Moravsko in vo okolico Bratislave. Gradiščanska naj bi bila poseljena s hrvaškim življem predvsem s 4. (s področja med Kolpo in Uno) in 5. valom (s področja med Kladušo, Steničnjakom, Slunjem, Primišljem in Krstinjem).

⁶⁹ J. Svetac, Istarski toponimi, 1982, str. 143.

⁷⁰ Leksik prezimena SR Hrvatske, 1976.

⁷¹ Gl. op. 69.

⁷² Imenik naseljenih mesta u SFRJ, 1985, str. 269; IG 41.

(Zagreb), čeprav iz arealnih razlogov ni mogoče izključiti disimilativnega izpada *r* v drugem zlogu, prim. *Paprocki*.

Glede na sicer skopi dostopni material je mogoče sklepati, da se je oblika **paprotb* mogla govoriti na severnem delu čakavskega in morda tudi na (delu) kajkavskega narečja.⁷³ Morda se je nadaljevala na sever v slovenska narečja, čeprav danes po gradivu za Slovenski lingvistični atlas ni nikjer najti oblik tipa slovensko **paprot*. Morda - podobno kot istrski in kajkavski primeri - so izpričane posredno v besedah z metatezo *r* iz drugega zloga v prvega. Apelativi tipa slovensko *prapot* so izpričani na dveh med seboj ločenih prostorih: na slovenskem vzhodu (v prekmurskem narečju severno od prostora, kjer je znana le beseda *praprot*, posamezne izpriče so znane še iz goričanskega, prleškega, kozjanskega, osrednještajerskega, južno - in severnopohorskega in kozjaškega narečja) in na slovenskem zahodu (v Reziji, nadiškem, terskem, briškem in obsoškem narečju). Oblike se nadaljujejo v smeri rovtarskega narečja, povsem osamljena je gorenjska oblika *prá:pot* (VIII/183a). Na obeh koncih Slovenije je v stiku z arealom oblike *praprot*. Oblika je izpričana v onomastiki: *Prapotišče*, it. *Prepotischis* (F7), *Prapotno*, it. *Prepotto* (E8), toda sln. *Praprot* ob it. *Prepotto* (H 11)⁷⁴, po Atlasu Slovenije, 1985, naj navedem še oronima *Praponjik* (210/B2) in *Praponek* (8/B3) < **praprotbn*- < **paprotbn*-?

Edine vzporednice tem hrv.-sln. besedam je mogoče najti v slovaščini, kjer se v pomenu „Felix“ uporabljajo oblike, katerih rekonstrukcije bi se glasile **paprotbje* in **paprotbje*: *paprutie*, *paprudie*, *parúdie*, *parúdzie* (SSN, 239; Kálal, 451; JR, 32). Etimološko izhodišče je nominalni kompozit **pa-prqt*- k psl. **prqtv* (m. sp.) 'Rute, Gerte' < **prontos* s prvotnim pomenom *'poganjek': r. *prut*, p. *pręt*, sln. *prot*, sh. *prut*, blg. *prvt*, mak. *prat*. Pomenski in tvorbní most do pomena „Felix“ predstavljajo slš. *paprutina* 'drobné, jemné raždíe', *paprutok* (m. sp.) 'oponec, vitica pri rastlini' (Kálal, 451) in č. *paprutka* (ž. sp.) 'Weingabel' oziroma v nasprotno smer č. nareč. *paprád'í* 'suché drobné klestí'⁷⁵. Pri refleksih za **paprot*- opazamo, da se nezveneče izglasje, tj. -*t*, ohranja zmeraj, kadar beseda ohranja pomen 'šibika, vejica, vitica', kadar pa spremeni pomen v „Felix“, se pojavljajo v slovaščini dvojnice z zvenečim izglasnim -*d*; očitno gre za vpliv sinonimov tipa **papord*- **popord*-, ki je nastal že v slovaškem jezikovnem razvoju. Pomen „Felix“ v besedi **pa-prqt*- pa smemo šteti za skupno inovacijo slovanskih govorov, iz katerih so se razvili slovaški in omenjeni južnoslovanski govori; ni izključeno, da jo je na jug prinesel čisto določen slovanski naselitveni val. Ne zdi pa se verjetno, da bi morali iz rekonstrukcije **pa-prqt*- izhajati pri razlagi blg. besede *paprvtb*, ker jo je enako dobro mogoče pojasniti tudi iz oblike **pa-portb* z redukcijo ponaglasnega *a*.

Ad 5) Slovansko **porprqtb*

Iz hrvaškega in slovenskega besedja in imen je mogoče rekonstruirati tudi praobliko **porprqtb* (ali morda le **p-r-a-prqtb* z interkaliranim *r* v prvem zlogu, prim. *prapat*).

Naj navedem naslednje gradivo: besedo *praprut* navaja Jambrešić v svojem slovarju (poleg *paprut*), znana je iz okolice Križevca, Istre (prim. Šulekov Jugoslaven-

⁷³ A. Peco, Pregled srpskohrvatskih dijalekata, 1980, str. 139d, 169d.

⁷⁴ Zemljevid z italijanskimi in slovenskimi krajevnimi imeni v Furlaniji, Julijski Krajini in Benečiji, 1974, str. 11

⁷⁵ J. Malina, Slovník nářečí mistříckého,ho 1946, str. 80.

ski imenik bilja, 1879); *praprot* navaja v zapisu *praproth* iz 14. st. iz Zagreba V. Mažuranič⁷⁶ in *praprutac* Stulić v svojem slovarju. ARJ (XI, 368) je evidencialno še t.pn. *Prapročan* 'selo u Međumurju', *Praprotna Draga* 'ime doline u kotaru čabarskom', t.pn. *Prapruća* (mn.) 'selo u Hrvatskoj blizu Ogulina'; izmed hrvaških priimkov lahko pritegnemo *Praprotnik* (Delnice, Rijeka, Zagreb) in *Preprotić*.

Obliki *praprut/praprot* sta spet kajkavsko-čakavski in se deloma prekrivata z arealom **paprōtb*. Skok⁷⁷ jo je razlagal iz psl. **porportb* disimiliranega v **por-pontb*, tj. južnoslovansko **pra-pōtb* in z drugotno interkalacijo *r* v drugi zlog. Domenva bi bila vsaj mogoča, če bi nesporno dokazal že (zgodnje) praslovansko reduplicirano obliko **por-portb* in predvsem njeno disimilativno dvojnico **por-pontb* ter drugotno interkalacijo *r* v drugi zlog. Meni se zdi verjetnejše, da gre za vpliv oblik tipa južnoslovansko *praprat*, ki same po sebi tudi nimajo zunajslovanskih vzporednic in so torej nastajale v jezikovani zgodovini slovanskih govorov. Ni pa mogoče izključiti, da bi določen vpliv lahko imelo tudi poimenovanje *prapor* 'Filix' < **por-porv*, ki pa je v tem pomenu znano le z južnega dela prekmurskega narečja, tj. tam, kjer se začenja areal oblik *praprot* (npr. *pra:por*, *prāpūr*, *prāpur*) in iz slovenskega istrskega narečja (npr. *prāpor*, *prāporit* < **por-por-itjō-*), ne pa tudi iz drugih južnoslovanskih govorov. Iz enakega samostalnika bi bil lahko tvorjen č. mikrotoponim *Praporský les* (Kott VII, 413); etimološko je zanesljivo identičen s č. *prapor* 'měkké peři, pluma' (Jungmann II, 433), ki vsebuje ide. koren **per(ə)-*, tj. **por-por-os*. Pomensko in tipološko bi bilo sicer primernejše izhajati iz tvorbe tipa **pa-porv* s sekundarnim interkaliranim *r* v prvem zlogu, prim. ukr. *papora* 'Aspidium filix mas.' *paporok* 'isto', *paporvčv* (oboje iz S. Makowiecki, Słownik botaniczny łaćnińsko-maloruski, 1936, 44d.), blg. *papur* (m. sp.), *papura* (ž. sp.) 'Polypodium vulgare L.' (BBR, 245) < **pa-porv* **pa-pora*, blg. *paparv* < **pōr-*. Izčrpnjeje o tem avtorica v članku, citiranem na začetku.

Obliki *praprot*, **-prōtb* je v slovenščini mogoče dokazovati na prostoru od vzhodnih narečij, prek centralnega in južnega pasu do slovanskega zahoda, npr. izpričane so v južnem delu prekmurskega narečja, v prleškem narečju v celoti, haloškem, kozjansko-bizeljskem, srednještajerskem, srednesavinjskem, goričanskem, južno - in severnopohorskem narečju in od tod naprej v koroško podjunsko narečje, kjer se začne mešati s tipom *praprat*. Besede tipa *praprot* so izpričane v obsoškem narečju (Kobarid, Drežnica), nato pa so vse pogostejše proti jugu v kraško narečje in proti vzhodu v tolminsko narečje, v notranjskih in dolenskih govorih, razen tam, kjer jo je izpodrinil sinonimni izraz *stel'a* 'Filix'. Zahodno od obsoškega narečja je dokazljiva še v Reziji in v terskem narečju. Domnevati smemo, da je iz enakih izhodiščnih oblik treba izhajati tudi v imenskem gradivu. Iz standardizirane imenske oblike pa tudi iz govorjene imenske oblike (zaradi moderne vokalne redukcije in narečnega akanja), razločki niso zmeraj razvidni, npr. standardizirani imenski obliki *Praproče* lahko ustrezajo naslednje govorne/lokalne imenske oblike; *Praprče* (obč. Koper), *Prapače* (obč. Ljubljana — Vič — Rudnik), *Praproče* ali pa narobe, da standardizirani obliki *Praproče* ustreza govorjeni *Praproče* (obč. Novo mesto).⁷⁸ Zelo težka bo razmejitev med starejšima oblikama *praprat* in *praprot* v gorenjskih govorih.

⁷⁶ Gl. op. 38.

⁷⁷ Gl. op. 44, II, 1972, str. 602.

⁷⁸ Slovenska krajevna imena, 1985, passim.

Zdi se, da besedna oblika **praprǫtb* predstavlja slovensko-hrvaško izogloso, ki je lahko nastala šele na njunih historičnih ozemljih in v medsebojnem stiku.

Sklep: Iz gornjega prikaza izhaja, da se v južnoslovanskih jeziki ohranjajo besede iz psl. **paportb* brez tipičnih arealov, tj. razsute po južnoslovanskem jezikovnem prostoru, vendar pa so na osrednjem in južnem slovenskem prostoru izpodrinjene z oblikami, ki v drugem delu vsebujejo *-prǫtb*; to stanje se nadaljuje v kajkavskih in severnočakavskih govorih. Za obliko *prapat* (in tudi *prapat*) je značilno, da se nahaja na arealu, ki je stičen ali prekriven z oblikami tipa **paportb*. Zelo ostro so zarisani areali oblik tipa **poportb* (Hercegovina, deloma Bosna, Črna Gora) in **popod-* (Črna Gora, Makedonija in JZ del Bolgarije-Pirinska Makedonija). Nekoliko širši je areal oblik tipa **papord-* (južna dalmatinska obala, črnogorsko Primorje, Črna Gora, Srbija, Makedonija, morda blg. narečno). Zahodno od oblik tipa **poportb* se začena areal oblik tipa **praprǫtb*. Ker imajo vse med njimi jasne ustreznice v č. in slovaščini, smemo reči, da gre že za praslovanske besedne oblike in ne za kasnejše (kakrne koli že) posamišjezikovne inovacije.⁷⁹

Kratice in okrajšave

- ARj Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb 1880d.
 Bartoš F. Bartoš, Dialektický slovník moravský, Praha 1906.
 BBR Materiali za bulgarski botaničen rečnik (zbr. B. Davidov, A. Javašev), Sofija 1939.
 BR D. Simonović, Botanički rečnik, Beograd 1959.
 Elezović G. Elezović, Rečnik kosovsko-metohijskog dijalekta I-II, Beograd 1932-35.
 IB B. Šulek, Jugoslaveski imenik bilja, Zagreb 1879.
 IG Index Gazetter, Yugoslavia, showing Place Names on 1:100.000 Map. Serie, Kairo 1964. I-XI.
 JR V. Machek, Česká a slovenská jména rostlin, Praha 1954.
 Jungmann J. Jungmann, Slovník česko-německý I-V, Praha 1835-39.
 Kálal M. Kálal, Slovenský slovník z literatury aj nářečí, Banská Bistrica 1924.
 Kott F. Kott, Česko-německý slovník I-VII, Praha 1878-93.
 Lamprecht A. Lamprecht, Slovník středopavského nářečí, 1963, str. 95.
 SSN Slovník slovenských nářečí, Bratislava 1980 (posk. zv.)

Alenka ŠIVIC - DULAR

Summary

The current article deals with the reflexes of the Common Slavic names for 'fern' (**paportb* and **papord-*, **poportb* and **popod-*, **praprǫtb* and their linguistic relations to the assumed **porportb* and **porprǫtb*. Focus is placed on onomastic use and areal distribution of the above mentioned expressinos in the Slavonic languages.

⁷⁹ Na južnoslovansko-češko-slovaško izoglosno področje opozarja tudi I. Popović, *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, 1960, str. 9